

УДК 347.962

Селезньов В.А., НУ «ОЮА»

ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ СУДДІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Змістова характеристика формування корпусу суддів, встановлення його проблем на сучасному етапі та пропонування шляхів їх вирішення зазначило мету наукової статті.

У статті розглянуті поняття суддівського корпусу України, особливості його формування, встановлені окремі проблеми формування корпусу суддів України на сучасному етапі після проведеної судової реформи у 2016 році, запропоновані шляхи їх вирішення, окреслені загальні перспективи розвитку формування корпусу суддів в Україні, запровадження органів, що приймають участь у формуванні суддівського корпусу судоустрійної частини судової влади України.

З прийняттям Закону України від 02.07.2017 року «Про судоустрій і статус суддів» [1] та у зв'язку з євроінтеграційним курсом України важливою проблемою стало реформування судової гілки влади та забезпечення функціонування ефективного та справедливого судочинства. Рецепція міжнародних та європейських засад судочинства означає, у тому числі, створення прозорого механізму формування корпусу суддів. У зв'язку з цим, проблематика формування корпусу суддів в Україні набуває особливої актуальності на сучасному етапі, що пов'язано із тим, що саме суддя виступає «інструментом» відновлення справедливості, оскільки від його рішення залежить належний захист прав, свобод та законних інтересів фізичної особи та прав і законних інтересів юридичної особи.

Проблеми формування корпусу суддів України вивчались науковцями на різних етапах історії розвитку вітчизняного судочинства. Так, дослідження проблематики формування суддівського корпусу в Україні можна знайти в працях В.В. Долежана, С.В. Прилуцького, Ю.І. Стецовського, В.Д. Бринцева, О.М. Коротун, І.Є. Марочкина, Н.В. Сібільової, Ю.Є. Полянського, Н.В. Радутної, В.Я. Тація, С.В. Ківалова, М.С. Строговича, В.І. Шишкіна, Д.М. Притики, А.О. Селіванова та багатьох інших.

Необхідно зазначити, що проблематика формування корпусу суддів України є актуальною і на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової думки, про що свідчить наявність відповідних наукових робіт. Так, проблематика добору кандидатів на посаду судді була охарактеризована у дисертації Б.О. Прокопенка у 2014 році – «Добір кандидатів на посаду судді». Окремі аспекти формування корпусу суддів розглядалися у дисертації В.І. Потапенка «Самостійність судової влади» у 2015 році, дисертації О.М. Овчаренко «Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики» у 2016 році та ін.

Правильне встановлення проблемних аспектів формування корпусу суддів в Україні вимагає встановлення змісту поняття «корпус суддів». У зв'язку з цим, доцільно розглянути відповідні погляди вчених-правників.

Так, за визначенням Г. Цепляєвої та деяких інших авторів суддівське співтовариство – це форма самоорганізації, що здійснює діяльність на професійній основі, метою якої є служіння закону, захист прав і законних інтересів особи, суспільства, держави, прав і законних інтересів самих суддів [2, с.31].

На думку В.Д. Іванова суддівський корпус – це «...сукупність діючих суддів та суддів, що перебувають у відставці (почесні судді)» [3, с.25].

За визначенням С.Ю. Обрусної «...суддівський корпус України складають особи, що здійснюють правосуддя – професійні судді, та у визначених випадках народні засідателі та присяжні» [4, с.319].

Цікавим, при цьому, є підхід у державах романською правовою системою, де судді, прокурори та слідчі об'єднуються загальним поняттям – магістратура [5, с.340].

Безперечно, із поняттям «суддівський корпус» системно пов'язане поняття «формування суддівського корпусу», під яким можна розуміти взаємопов'язану сукупність визначених чинним законодавством України процедур, пов'язаних із добором осіб на посаду суддів на підставі аналізу відповідності встановленим критеріям професійно-особистісних якостей особи-кандидата на посаду судді.

Призначення особи на посаду судді відбувається відповідно до порядку, встановленого Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Комплексний аналіз правових норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема Розділу IV «Порядок зайняття посади судді», дає підстави для висновку, що процедуру зайняття посади судді вперше можна умовно розчленувати на наступні етапи:

- складення відбіркового іспиту для перевірки рівня теоретичних знань в галузі права кандидата на посаду судді, володіння кандидата державною мовою, а також особистих морально-психологічних якостей кандидата на посаду судді;
- проведення спеціальної перевірки кандидата на посаду судді в порядку, встановленому чинним законодавством України у сфері запобігання корупції;
- спеціальна підготовка кандидата на посаду судді, що полягає у теоретико-практичному навчанні у в Національній школі суддів України;
- складення кваліфікаційного іспиту кандидатом на посаду судді, що за своєю сутністю є атестуванням особи і полягає у встановленні належних теоретичних знань та можливості відправляти правосуддя.

Якщо перший та останній етапи є достатньо прозорими та не викликають зауважень, то до наступних двох етапів, а саме щодо спеціальної перевірки та спеціальної підготовки у вчених виникають деякі зауваження.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 74 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» для проведення спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України не пізніше трьох робочих днів після ухвалення попереднього рішення про допуск осіб, які успішно склали відбіркового іспит, до наступного етапу добору надсилає до уповноважених органів запити про перевірку відповідних відомостей щодо вказаних осіб. Зазначені запити підписує голова або заступник голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Варто зазначити, що спеціальна перевірка пов'язана, у тому числі, із люстрацією відповідно до Закону України «Про очищення влади». Положення ст. 3 Закону України «Про очищення влади» встановлюють, що дія даного закону поширюється і на суддів [6].

Як зазначає у своїй роботі Н.С. Слободяник існують значні зауваження щодо зазначених положень Закону України «Про

очищення влади», зокрема, що «...люстрація суддів повинна регулюватися в одному законодавчому акті і має виконуватися відповідно до конституційних положень, що закріплюють гарантії їх незалежності» [7, с.20].

Таким чином, вбачається проблема розгалуженості чинного законодавства на стадії проведення спеціальної перевірки кандидата на посаду судді, що потребує встановлення єдиних правил у одному нормативно-правовому акті щодо такої процедури з метою забезпечення прозорості процедури проведення перевірки та попередження спроб неправомірного втручання у добір суддів шляхом зловживання своїми повноваженнями посадовими особами, які прямо або опосередковано залучені до проведення спеціальної перевірки.

Що ж стосується проблем спеціальної підготовки, то необхідно зазначити наступне.

Відповідно до ч. 3 ст. 77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) за рахунок коштів Державного бюджету України.

На думку С.В. Степанова «...існуюча в нашій державі система підготовки та добору суддів потребує негайної реорганізації, метою якої є імплементація положень міжнародно-правових норм у національне законодавство з урахуванням світового досвіду, що дозволить налагодити механізм призначення та професійної ефективності суддів» [8, с.227].

Для порівняння, вченим приводиться досвід Французької Республіки, де підготовка суддів складається з:

- проходження 9-місячної практики у суді;
- проходження 6-місячної практики у жандармерії, пенітенціарних органах, адвокатському бюро;
- проходження 6-місячної теоретичної підготовки в Бордо за обраною спеціалізацією;
- проходження 5-місячної практики в суді першої інстанції та апеляційному суді [8, с.226].

У зв'язку з цим, стандартний 12-місячний строк підготовки в Україні кандидата на зайняття посади судді у Національній школі суддів України порівняно із французьким досвідом видається не ефективним та відірваним від реалій національного судочинства.

Таким чином, доцільно змінити процедуру спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, з включенням до неї не тільки теоретичної підготовки у Національній школі суддів України, однак і практичного досвіду на різних стадіях судочинства (перша інстанція, апеляція, касація) та практикою у відповідних державних та приватних організаціях відповідно до обраного суддею напрямку.

Крім того, етап проходження спеціальної підготовки ще має деякі недоліки.

Так, згідно з ч. 4 ст. 77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія в розмірі посадового окладу помічника судді місцевого суду. Строк проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України зараховується до стажу професійної діяльності у сфері права.

При цьому, як влучно зазначає А.О. Малихіна, «...ані Кодекс законів про працю України, ані Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не регламентують процедуру направлення кандидатів на навчання із збереженням місця роботи в розрізі трудового законодавства» [9, с.179], у зв'язку із чим виникає невизначеність щодо того, чи можливе прийняття на навчання тимчасового працівника на цю ж посаду, яким чином необхідно оформлювати направлення на спеціальну підготовку (відпустка, відрядження тощо).

У зв'язку із цим, доцільним вбачається внесення доповнень до ст. 77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зазначених питань з та проведення відповідних необхідних консультацій із Міністерством соціальної політики України.

Варто зазначити, що перспективи розвитку формування корпусу суддів та можливості впровадження більш дієвих альтернативних моделей відповідного інституту неодноразово дискутувались у наукових колах. Однією із таких пропозицій є впровадження в Україні інституту мирових суддів.

Як зазначає В.М. Кампо, позитивним аспектом впровадження інституту мирових суддів є те, що такі судді за своїм характером є «народними», що дозволяє вирішувати справи на підставі того рівня моралі та правосвідомості, що склався на певній території, а також вказує на те, що *de facto* існують 2 системи мирових суддів:

– «західноєвропейська» модель, що заснована на традиціях здійснення правосуддя непрофесійними суддями;

– «російська» модель, що заснована на традиціях виконання функцій мирових суддів професійними юристами [10, с.10].

Як продовження зазначеної тези В.М. Кампо, С.В. Прилуцький у своїх роботах зазначає, що вирішувати проблему участі народу у відправленні правосуддя необхідно з внесення відповідних змін до Основного закону нашої держави, зокрема щодо закріплення можливості здійснення правосуддя мировим суддею, а також закріпленням відповідної диференціації місцевих судів та впровадження відповідної юрисдикції та підсудності у процесуальних кодексах щодо розгляду мировими суддями «нескладних» категорій цивільних, адміністративних та інших справ [10, с.12; 11, с.183].

У свою чергу, А.О. Селіванов підтримує необхідність впровадження інституту мирових суддів, із чим можна погодитись, вказуючи на доцільність обрання таких суддів шляхом голосування населення (очевидно, за аналогією проведення виборів до органів місцевого самоврядування), а також зазначаючи, що головною метою такого впровадження є підвищення ефективності правосуддя, збільшення рівня довіри населення до судової системи, а також зменшення навантаження на суди [12, с.125].

Отже, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що формування корпусу суддів України є важливим елементом діяльності судової гілки влади, та є першоосновою у її діяльності. При цьому, на сучасному етапі процедура формування корпусу суддів не позбавлена недоліків, що пов'язані, зокрема із недостатнім обсягом проведення спеціальної підготовки порівняно із аналогічним зарубіжним досвідом, складністю проведення спеціальної перевірки та невизначеністю трудово-правових аспектів при направленні судді на спеціальну підготовку. У зв'язку із цим, доцільно внести відповідні зміни до чинного законодавства України у частині регламентування та викладення зазначених моментів у єдиному вигляді в одному нормативно-правовому акті. Крім того, актуальною та доцільною для впровадження залишається проблематика інституту мирових суддів, що дозволить підвищити довіру населення до судової влади та збалансувати роботу судів.

Бібліографічний список:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Офіційний вісник України від 26.07.2016. – 2016 р. – № 56. – Ст. 9.

2. Цепляева Г., Яблокова И. De facto и de jure судейского сообщества / Г. Цепляева, И. Яблокова // Российская юстиция. – 2001. – № 11. – С. 31-33.
3. Иванов В. Д. Правоохранительные органы и судебная система Российской Федерации / В. Д. Иванов, П. В. Иванов, В. Г. Макущенко. – М.: ПРИОР, 1999. – 164 с.
4. Обрусна С. Ю. Суддівський корпус України: поняття та правова характеристика / С. Ю. Обрусна // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 318-321.
5. Державне право зарубіжних країн : навч. посіб. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
6. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Офіційний вісник України від 21.10.2014. – 2014 р. – № 82. – Ст. 7.
7. Слободяник Н. С. Формування суддівського корпусу в Україні: новели та перспективи подальшого вдосконалення / Н. С. Слободяник // Судова та слідча практика в Україні. – 2016. – Вип. 2. – С. 17 – 24.
8. Степанов С. В. Щодо вдосконалення процедур формування суддівського корпусу в Україні / С. В. Степанов // Євроінтеграція в умовах світової глобалізації: збірник наукових статей за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27-29 квітня 2016 р.). – Одеса: Астропринт, 2016. – С. 225 – 228.
9. Малихіна А. О. Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше / А. О. Малихіна // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 1. – С. 175-187.
10. Кампо В.М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження / В.М. Кампо. – К., 2007. – 40 с.
11. Прилуцький С.В. Конституювання судової влади України: виклики сьогодення та шляхи їх вирішення / С.В. Прилуцький // Право України. – 2014. – № 5. – С. 178-187.
12. Селіванов А.О. Наукові погляди на сучасні конституційні процеси / А.О. Селіванов. – К. : Логос, 2014. – 132 с.

В статье рассмотрены понятие судейского корпуса Украины, особенности его формирования, установлены отдельные проблемы формирования корпуса судей Украины на современном этапе после проведенной судебной реформы в 2016 году, предложены пути их решения, указанные общие перспективы развития формирования корпуса судей в Украине, введение органов, принимающих участие в формировании судейского корпуса судейской части судебной власти Украины.

The article deals with the notion of the judicial corps of Ukraine, the peculiarities of its formation, certain problems of the formation of the body of judges of Ukraine at the present stage after the judicial reform in 2016, the ways of their solution are outlined, the general prospects of the formation of

the body of judges in Ukraine, the introduction of the host institutions are outlined. Participation in the formation of the judiciary body of the judiciary of the Ukrainian judiciary.

Стаття надійшла до редколегії 07.04.2017

УДК 328.36

Кройтор А.В., НУ «ОЮА»

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу основних етапів становлення парламентаризму в Україні, через призму конституційного процесу з моменту проголошення незалежності України. Зазначено що сталий розвиток демократії не можливий без реформування конституції у напрямку впровадження парламентської республіки.

Розкрито основні перешкоди на шляху розбудови парламентаризму та визначено конституційні засади подолання зазначених проблем. Зокрема здійснено розгорнутий аналіз конституційного процесу на кожному з його етапів та вплив на становлення парламентаризму. Акцентовано увагу на необхідності зміщення владної моделі взаємодії на користь впровадження парламентської республіки, як шляху виходу з суспільно-політичної кризи що має місце в сучасній політичній системі України.

Здійснено аналіз законопроектів, що до внесення змін до конституції України, які зареєстровані наразі у Верховній Раді України на предмет їх забезпечення сталого розвитку парламентаризму.

На сучасному етапі політичного процесу українська держава зіткнулася з системно-політичною кризою, що зумовлена, передусім, не розвиненістю основних інститутів демократії, та демократичних процедур. В таких умовах не може відбуватися процес політичної модернізації, зокрема невід'ємною складовою демократизації є розвитку парламентаризму в Україні.

Для вітчизняної політичної системи характерні перманентна нестабільність парламентських інститутів, зокрема, закритість виборчої системи, що унеможливорює ротацію політичної еліти